

Науковий вісник Чернівецького університету імені
Юрія Федьковича: Історія. – № 1. – 2024. – С. 58–66
History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University. – № 1. – 2024. – pp. 58–66
DOI <https://doi.org/10.31861/hj2024.58.58-66>
hj.chnu.edu.ua

УДК 331.556.4:331.109.26(477.74) «1941/1944»

© Володимир Фісанов* (Чернівці)

ТРУДОВА ПОВИННІСТЬ ТА СИСТЕМА ПРИМУСОВИХ І ГРОМАДСЬКИХ РОБІТ В ОКУПОВАНІЙ ОДЕСІ (1941-1944 pp.)

Румунська окупаційна влада в Трансністрії, як і будь-яка інша окупаційна влада, яка не мала метою тотальне знищення всього захопленого населення, ставилася до його дорослої частини насамперед як до трудового ресурсу. Підкорені мешканці нових територій повинні були працювати і платити податки. Крім того, формувалася система примусових і громадських робіт для ліквідації наслідків воєнних дій: розбирання завалів, барикад, зруйнованих будівель; відновлення інфраструктури; будівництво важливих об'єктів. Ми вважаємо, що для виконання подібних завдань залучалися також військовополонені, арештанти, єврейське населення гетто до його знищення.

На прикладі Одеси стало зрозуміло, що румуни, долучаючи населення до такої праці, використовували подібні роботи для утримання мешканців міста, пропонуючи їм мінімальну зарплатню або харчування, що знімало з влади необхідність безкоштовно годувати населення окупованої Одеси та давало можливість у короткий термін нормалізувати життя великого міста.

Ключові слова: Друга світова війна, Одеса, Трансністрія, румунська окупація, населення.

Volodymyr Fisanov (Chernivtsi)

LABOUR SERVICE AND THE SYSTEM OF FORCED AND COMMUNITY LABOUR IN OCCUPIED ODESA (1941-1944)

Abstract. *The Romanian occupation regime is usually perceived in a rather formulaic way – extermination of Jews, looting and removal of valuables as trophies, cruel treatment of the civilian population and its devastating exploitation. Without denying all these standard aspects, one should try to understand that in reality the occupation authorities were not interested in the total destruction of the captured population. The population is the resource that should work and benefit the new owners. And if it does not meet active resistance, then the authorities must find a way to use it to get the maximum benefit. At the same time, it is necessary to minimize costs and create a system where such work will be profitable. At the same time, the population must be busy so as not to invent other things for themselves, and the minimum material security is just enough to prevent serious social explosions. It is this experience of the Romanian occupation authorities that is interesting to study, as one of the little-known pages of the history of the Second World War.*

The Romanian occupation authorities in Transnistria, like any other occupation authorities that did not aim at the total destruction of the entire captured population, treated its adult part primarily as a resource. The conquered inhabitants of the new territories had to work and pay taxes. In addition, a system of forced and public works was formed to eliminate the consequences of hostilities: clearing rubble, barricades, destroyed buildings; restoring infrastructure; and building important facilities. We usually assume that prisoners of war, detainees, and the Jewish population of the ghetto before its destruction were involved in such tasks.

* д.і.н., професор кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Doctor of History, Professor, Department of International Relations and Public Communications of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.
orcid.org/0000-0001-6550-8903
e-mail: v.fisanov@chnu.edu.ua

Using the example of Odesa, it becomes clear that the Romanians used such works as a way to engage the population in work for a minimum wage or food, which removed the need to feed the population of the occupied city for free and made it possible to normalise the life of a large city in a short time.

Keywords: World War II, Odesa, Transnistria, Romanian occupation, population.

Постановка наукової проблеми та її значення. Румунський окупаційний режим зазвичай сприймається достатньо шаблонно – знищення євреїв, мародерство та вивезення цінностей як трофеїв, жорстоке ставлення до мирного населення та його нищівна експлуатація. Не заперечуючи всі ці стандартні аспекти, треба намагатися зрозуміти, що насправді окупаційна влада була не зацікавлена в тотальному знищенні захопленого населення. Населення є тим ресурсом, який має працювати і приносити користь новим господарям. І якщо воно не чинить активного спротиву, то владі потрібно знайти спосіб, як використовувати його, отримуючи максимальну користь. При цьому треба мінімізувати витрати і створити систему, де така праця буде рентабельною. Водночас населення має бути зайнятим, щоб не вигадувати собі інших справ, і мінімально матеріально забезпечене рівно настільки, щоби запобігти серйозним соціальним вибухам. Саме цей досвід діяльності румунської окупаційної влади є цікавим для вивчення як одна з маловідомих сторінок історії Другої світової війни.

Аналіз останніх досліджень. Питання окупаційної політики Румунії на території України порушувалися багатьма сучасними дослідниками. Значний внесок був здійснений колективом авторів Інституту історії НАН України, які випустили фундаментальну роботу «Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття» (2010). Темі окупаційного режиму в Транснестрії, і в Одесі зокрема, відведений окремий розділ першого тому цього видання. Важливими для розуміння теми є роботи таких дослідників, як О. Новосолов¹, Є. Сипко², І. Нікульча³, О. Авдєєва⁴, О. Кравець⁵, Т. Рендюк⁶. Їхні роботи стосувалися саме організації влади в Транснестрії. Життя населення Одеси в окупації вивчали І.В. Моторна, В.П. Щетніков, С.М. Біліченко, П.Е. Козленко, О.В. Бабіч.⁷

До важливих робіт зарубіжної історіографії, які присвячені саме темі румунської окупації і життю мирного населення, віднесемо наукову збірку «Одесса. Жизнь в оккупации. 1941-1944»⁸. Дослідження, побудовані на румуномовних джерелах архівів Румунії, вийшли з-під пера сучасних румунських дослідників Г. Бузату (Gh. Buzatu) та Р. Соловей (R. Solovei)⁹.

Проте у сучасній історичній науці практично відсутні комплексні дослідження, які б розглядали такий інститут життя мирного населення під окупаційною владою, як виконання примусових і громадських робіт в румунській зоні окупації України.

Метою статті є аналіз нормативної бази (наказів та розпоряджень) румунської окупаційної адміністрації Транснестрії та Одеси, матеріалів окупаційної преси для розкриття системи організації примусових робіт в окупованому місті та оцінки ступеня залучення мирного населення до них.

Виклад основного матеріалу. Одеса як адміністративний центр Губернаторства Транснестрії може дати розуміння організації системи примусових робіт для окупованого румунами цивільного населення в 1941-1944 роках. Мова не йде про роботи в концтаборах, таборах військовополонених або в єврейських гетто. Звернімо увагу виключно на те, як румуни використовували трудові ресурси загальної маси мирних мешканців міста. Нам відомо, що після того як Одеса була зайнята 16 жовтня 1941 року, окупантам дісталось 272 378 осіб міського населення.¹⁰ Це нам доводить, зокрема, повний перепис населення міста, який румуни провели наприкінці січня 1942 року. Реєстрація пенсіонерів у березні 1942 року виявила 17 305 осіб цієї непрацездатної категорії. Їхні прізвища були надіслані муніципалітетом до губернатора для підтвердження на виплату пенсійних сум.¹¹

Що стосується працездатного населення, яке румуни відразу розглядали як ресурс, то Управління праці муніципалітету дає таку статистику осіб, які підлягали в Одесі трудовій повинності, за тим самим переписом січня 1942 р.:

106310 осіб повинні були відпрацювати трудову повинність. Серед них:
3087 фахівців вищої кваліфікації,
3073 фахівці середньої кваліфікації,
11837 конторських службовців,
41740 чорноробів.

Дві третини з них складали жінки. Отже, тут вже ідеться про доросле працездатне населення, яке повинно було здійснювати певні примусові роботи в умовах окупації.¹²

Годувати населення міста просто так нові господарі не дуже були налаштовані. Румунська система примусових та громадських робіт була влаштована примітивно: всі повинні працювати – хто не працює, той не їсть! Ті з містян, хто працював чиновником, службовцем, робітником на підприємствах, від таких робіт звільнялися зовсім. Усі інші (за винятком неповнолітніх дітей, людей похилого віку, вагітних жінок на пізніх термінах тощо) зобов'язані були певну кількість годин відпрацьовувати на різноманітних об'єктах: розбирання руїн, барикад, ремонт дамби Хаджибеївського лиману, яку підірвали радянські війська, залишаючи Одесу, очищення вулиць і будівель тощо. За це вони отримували мінімальну оплату або пайок.

Базові норми організації таких робіт та залучення до них населення були прописані вже на першому місяці окупації і регламентувала це спочатку Постанова № 6 Муніципалітету м. Одеси:

«З метою забезпечення якнайшвидшого розбирання барикад і приведення вулиць міста в належний вигляд НАКАЗУЮ:

1) Усі працездатні жителі м. Одеси віком від 18 до 50 років (включно) залучаються до громадських робіт з приведення вулиць міста до належного вигляду.

2) Про початок робіт по кожній вулиці жителі будуть сповіщені Міським Муніципалітетом через управителів будинків і двірників.

3) Усі роботи будуть проводитися за вказівками і під контролем технічного нагляду Міського Муніципалітету.

4) Усі, хто бере участь у роботах, отримують про те відповідні довідки.

5) Усіх, хто ухиляється від робіт, згідно з цією постановою, буде притягнуто до суворої відповідальності.

6) Начальник технічного Відділу міського муніципалітету уповноважується провести в життя цю постанову.

Міський Голова Одеського Муніципалітету Г. ПИНТЯ.

Генеральний Секретар К. Відрашку».¹³

А потім вже з'явився більш розгорнутий Наказ № 26 від 21.11.1941 р. Верховного командування Армії:

«1. З метою суспільної користі вводиться обов'язкова трудова повинність для всіх мешканців від 16 до 60 років, які проживають на території Одеси.

2. Допомогу в отриманні всього необхідного для життя матимуть від влади тільки ті, хто буде працювати.

3. Для раціональної організації робіт, а також для роздачі продовольчих карток організовується Комісаріат п. Губернатора в місті Одесі.

4. Перепис осіб... буде проведений Районними Житловими Управліннями.

... 6. Оплата грошима і продуктами за роботу покладається на ті установи або підприємства, на користь яких вона проводилася.

7. Тим, хто буде працювати згідно з цим наказом, будуть видані картки на продукти харчування і предмети першої необхідності, відповідно до кількості душ у родині.

8. Звільняються від трудової повинності... Хворі та немічні, визнані такими Медико-санітарним Відділом Муніципалітету м. Одеси, люди похилого віку у віці понад 60 років; вагітні жінки з дітьми у віці до 5-ти років, а також жінки, які мають понад 3 дитини у віці до 10 років; усі ті, хто працюють у державних, громадських і приватних установах та підприємствах, дозволених Урядом.

9. Тих, хто ухиляється від виконання цього наказу, будуть ув'язнювати в табори. [...] Губернатор професор Г. Алексану»¹⁴.

Роз'яснення до цього наказу, які з'явилися в місцевій пресі, були сформульовані достатньо просто, таким чином, щоб населення не мало можливості виправдовуватися нерозумінням нових правил: «Обов'язкова трудова повинність, запроваджена владою в Одесі, поширюється на всіх громадян, які проживають у цьому місті, за винятком державних службовців, що звільняються від неї. Трудовою повинністю влада має на меті поліпшення добробуту міста шляхом відновлення деяких зруйнованих бомбардуванням будинків, лагодження доріг, тротуарів, зняття залишків барикад і осушення затоплених приміських районів, які затопили відступаючі більшовики. Як нам повідомили представники Дирекції Праці, населення неправильно зрозуміло розпорядження про

введення обов'язкової трудової повинності. Насамперед, узяті на роботу не працюють безкоштовно, а отримують за це певну ставку. Лише ті люди, які не відпрацювали необхідної кількості днів і залишили роботу самоправно, не отримують плати за працю і повинні виконати норму робочих днів. Їхні скарги не беруться до уваги. Ті, хто відпрацював свою норму днів за обов'язковою трудовою повинністю, отримують про це довідку і надалі більше ніким не турбуються. Ставки оплати праці цілком забезпечують існування працівника».¹⁵

Спочатку контроль за цими роботами виконував Комісаріат Праці та Постачання. Пізніше для всієї Трансністрії було засновано Дирекцію Праці, а в місті – Бюро Праці (що розташовувалося на Поліцейській вул., № 2). Туди спрямовувалися всі запити, що стосувалися громадських робіт Муніципалітету, і там же збиралися списки всіх, хто зобов'язаний був відпрацювати свою норму.¹⁶

Зрозуміло, що не все населення «кинулося» на ці роботи. Багато тих, хто міг собі знайти інші джерела для прожитку, всіляко від них ухилялися. Про це постійно згадують одесити у своїх щоденниках. Та й у місцевій окупаційній пресі теж постійно зустрічаємо матеріали з погрозами на адресу тих, хто не бажав працювати:

«ДЕЗЕРТИРІВ У ТАБІР. Технічна Дирекція Муніципалітету звернулася з проханням до Дирекції Праці при Губернаторстві про те, щоб було затримано і супроводжено до трудових таборів, розташованих на Пересипі, громадян, які, коли їх було мобілізовано для виконання громадської повинності, самовільно залишили роботи».¹⁷

Цікаво описано бюрократію цього процесу в щоденнику В.А. Швеця, який тоді був студентом консерваторії і за новими законами не потрапляв під цю повинність: «20.04.1942 р. ... Потім я кілька годин просидів із повісткою про трудповинність у черзі. Наслухався розмов. Один захоплювався тим, що Відрашку (віцепримар Одеси. – *Прим. авт.*), коли заходить в управу, горланить відвідувачам: «Барани, шапки – геть!». За рахунок роздутих штатів повістки на трудповинність пишуть усім без розбору майже щотижня, хоча справді непрацюючих немає».¹⁸

Норми наказів та розпоряджень були не завжди прописані чітко. Це дозволяло ухилятися від робіт, а чиновникам подавати їх так, що зрештою населення вирішувало своє питання за допомогою хабара. Особливо часто це стосувалося жінок, бо вони в окупованому місті, як завжди, складали більшість населення. З одного боку, румуни мали використовувати цей фактор, а з іншого – вони розуміли, яке це викликає невдоволення, особливо тих, хто складав активну меншість містян. Ось, наприклад, як на це реагує влада влітку 1942 року:

«ГРОМАДСЬКА ПОВИННІСТЬ. Дирекція Праці при Губернаторстві Трансністрії повідомила Муніципалітет, що дружини взагалі не користуються звільненням від Громадської повинності, оскільки це не передбачено наказом № 26 пана Губернатора. Директор Праці, однак, віддав розпорядження, щоб дружини чиновників та осіб інтелігентних професій взагалі не призивалися для виконання громадської повинності. Що стосується дружин ремісників і робітників, то їх призиватимуть для праці лише у виняткових випадках і тим, які матимуть велику скруту, даватимуть відтермінування або звільнятимуть зовсім від трудової повинності (в окремих випадках)».¹⁹

Нечіткість визначених категорій давала містянам привілейованих категорій можливість ухилятися від робіт. Тому пізніше з'явився наказ № 122, який дозволив легально відкуповуватися від трудової повинності:

«...НАКАЗУЄМО:

Ст. 1. Змінюється Постанова Наказу № 82 у тому розумінні, що комерсанти і промисловці, які мають зареєстровану фірму, можуть бути звільнені від трудової суспільної повинності взамін сплати такси в 15 РККС щодня за той час, що вони повинні вжити на виконання трудової суспільної повинності.

Ст. 2. Плата здійснюється одноразово щомісяця до Банку «Трансністрія» або до його Відділень у повітах на рахунок Губернаторства – Дирекції Праці.

Ст. 3. Всі ті, котрі не виконують трудову громадську повинність, зобов'язані також сплачувати цю саму таксу в 15 РККС.

Ст. 4. Директорам Фінансів і Праці покладається в обов'язок приведення до виконання цього Наказу.

Дано в нашому кабінеті 8 червня 1943 р.

Губернатор професор Г. АЛЕКСЯНУ».²⁰

Напевно, кількість хабарів, які брали румунські чиновники за звільнення від робіт, була такою, що сам Алексану вирішив ці гроші якось спрямувати до скарбниці.

Де і яким чином використовували всіх, хто був залучений до відпрацювання трудової повинності, ми знаходимо у Звіті про діяльність Управління Праці м. Одеси Дирекції Праці Губернаторства Трансністрії. Так, за 1942 рік:

На розбирання барикад та відновлення доріг, вулиць, тротуарів направлено – 1859 осіб (96668 годин);

Відновлення водопроводу та каналізації – 71 особу (50260 год.);

Відновлення електростанції – 1464/87840;

Трамвая – 479/33530;

Порту – 32320/257600;

Хаджибеївської дамби – 8350/484300;

Фабрик та заводів – 1047/41880;

Зруйнованих будівель – 1816/72640...

і т. д.²¹

Наприклад, про ключовий об'єкт – відновлення дамби є багато публікацій в газетах 1942 року: «КАНАЛ ХАДЖИБЕЇВСЬКИЙ ЛИМАН – МОРЕ. На каналі лиман – море розпочато роботи. Для робітників, які поступово прибувають, організовано гуртожиток у колишній школі ФЗУ на Пересипі та їдальню в будівлі б. 7-го шкірзаводу. Великі й цікаві роботи розгортаються. Доступ води з Хаджибеївського лиману на Пересип припинено. Осушення Пересипу піде тепер більш швидкими темпами. У серпні 1942 року на відновленні дамби і ритті каналу працювало близько 1000 осіб. Вони отримували зарплату і харчування».²²

Ще однією окремою структурою, до якої румунська влада примусово набирала молоде чоловіче населення Трансністрії, було Трудове військо. Подібні організації існували і в нацистській Німеччині, і в Радянському Союзі. Але про румунську нам відомо небагато, бо судячи з усього, вона не запрацювала на повну силу. Оскільки у нас немає достатньої кількості документів про його діяльність, наведемо Наказ про його структуру і функціонування повністю.

«НАКАЗ № 80. ВІЙСЬКОВЕ ГОЛОВНЕ КОМАНДУВАННЯ. Управління Цивільного Губернатора Трансністрії.

Ми, Іон Антонеску, Маршал Румунії і Головнокомандувач військ, якого представляє професор Г. Алексану, Цивільний Губернатор Трансністрії, маючи на увазі реферат Наукового відділу, на підставі ввірених мені повноважень, наданих Указом № 1 від 19 серпня 1941 р., виданим у м. Тігіні, НАКАЗУЄМО:

Ст. 1. Усі особи чоловічої статі, які досягли 20-річного віку і живуть на території Трансністрії, в обов'язковому порядку зараховуються до кадрів організації «Трудове військо».

Ст. 2. Організація «Трудове військо» переслідує таку мету:

а) Включення молодих людей у кадри нового духовного життя та ознайомлення їх з ідеями Нової Європи шляхом розвитку моралі та вироблення ідеології, що відповідає цивільному порядку та дисципліні.

б) Створення нового поняття про працю, як розумову, так і фізичну.

в) Розвиток фізичних здібностей та набуття елементарних військових знань.

Ст. 3. Попередні списки тих, хто підлягає залученню в цю організацію, складаються щорічно Примарями і включають у себе всіх молодих людей 20-річного віку до 31 грудня наступного року. Від участі в цій організації звільняються немічні або тяжко хворі, тобто непрацездатні, а також засуджені судом до позбавлення волі більш ніж на два роки.

Ст. 4. Фактичний термін перебування на службі в організації «Трудове військо» – річний без перерви.

Ст. 5. «Трудове військо» керується командирами, що призначені Цивільним Губернатором Трансністрії з офіцерів, генералів або вищих чинів дійсної служби, відряджених міністерством Національної Оборони.

Ст. 6. Органами управління є: а) Генеральний Інспекторат «Трудового війська», який функціонує при Губернаторстві, б) Повітові центри при кожному повіті, в) Районні центри при резиденції району.

Ст. 7. Інструктаж для молодих людей «Трудового війська» проводиться в районних центрах офіцерами резерву (запасу), що відзначилися на фронті, або навіть офіцерами дійсної служби, інвалідами, здатними нести громадську службу. На допомогу їм призначаються кадрові та запасні молодші офіцери.

Ст. 8. У цих районних центрах молоді люди «Трудового війська» отримують моральне, духовне і фізичне виховання на підставі програми, виробленої Генеральним Інспектором «Трудового війська».

Ст. 9. Вони також будуть використані на польових роботах, на роботах громадського порядку, з охорони трудових громад, ферм, охорони сіл і установ.

Ст. 10. Вони можуть в разі потреби перебувати в казармах на весь річний період, що встановлюється постановою Генерального Інспекторату «Трудового війська». На час перебування в казармах вони отримують безкоштовне утримання на підставі встановлених асигнувань.

Ст. 11. Необхідні кошти організаціям «Трудового війська» надаватимуться з фонду, складеного з: а) щорічної суми, передбаченої в бюджеті Губернаторства; б) з сум, передбачених у обов'язковому порядку в бюджетах районів муніципалітетів і сіл з урахуванням кількості людей, які підлягають охопленню «Трудовим військом»; в) із сум, що надійшли зі штрафів на підставі цього наказу. Фондом цим розпоряджається Губернаторство за посередництва Генерального Інспекторату «Трудового війська».

Ст. 12. Для підготовки та розміщення молодих людей «Трудового війська» будуть використані: а) будівлі, що перебувають у розпорядженні Губернаторства, б) наявні спортивні майданчики, в) місця для занять і стрільбищні полігони гарнізонів.

Ст. 13. Молоді люди «Трудового війська» носитимуть форму темно-коричневого кольору, що складається з блузи (гімнастерки), берета, штанів і пояса. Невійськові інструктори носять таку саму форму, маючи тільки відзнаки. Військові – присвоєну форму румунських військ.

Ст. 14. Діяльність молодих людей «Трудового війська» відзначають в особистих лівретах (книжках). Наприкінці року підготовки вони отримують такі кваліфікації: а) ті, хто пройшов повний вишкіл; б) неповний вишкіл; в) ті, хто не пройшов вишкіл.

Ст. 15. Особи, які відзначилися особливо, можуть користуватися такими перевагами: а) оголошенням у наказі та нагородженням відмінними знаками; б) відпусткою і дозволенними відпустками; в) підвищенням у чині до чину помічника інструктора.

Ст. 16. Молоді люди, які будуть ухилятися від обов'язків, покладених на них цим наказом, крім дисциплінарного покарання, підлягають покаранню на підставі Кодексу Військового законодавства як такі, що прирівняні до військових дійсної служби. Особи, які отримали кваліфікацію «неповна підготовка» і «без підготовки», служать ще один рік. Відбування кримінального покарання під час служби виключається з річного терміну і переноситься на час закінчення терміну перебування в «Трудовому війську».

Ст. 17. Кадрові офіцери, молодші офіцери та офіцери запасу, що включені до кадрів організації «Трудове військо», одержують заробітну плату відповідно до статуту в межах тих самих норм, як і інші службовці Губернаторства. Кадровим офіцерам і молодшим офіцерам стаж перебування в «Трудовому війську» зараховується як стаж, проведений у регулярних військах.

Ст. 18. Наступні постанови, які будуть невід'ємною частиною цього наказу, встановлять організацію, вид інструктажу і робіт «Трудового війська».

Ст. 19. Євреї не включаються в цю організацію і підлягають громадській повинності на підставі чинних норм, що застосовуються до євреїв.

Ст. 20. Директору Адміністрації та всім іншим організаціям, передбаченим цим наказом, доручено зобов'язати виконувати його.

24 серпня 1942 року, м. Тирасполь. Тирасполь. Губернатор професор Г. АЛЕКСЯНУ.²³

Наказ мав свій розвиток вже для території самої Одеси і міської молоді. Його підписав вже Міський Примар Герман Пинтя: «Наказ № 73. Я, Герман Пинтя, Міський Голова м. Одеси, беручи до уваги наказ № 1559-941 Цивільного Губернатора Трансністрії Г. Алексяну, яким мені надається посада Міського Голови цього міста, беручи до уваги реферат Адміністративної Дирекції від 11 листопада 1942 р. щодо перепису молоді, і маючи на увазі введення в життя наказу Губернаторства Трансністрії за № 80-42, НАКАЗУЮ:

Ст. 1. Усі особи чоловічої статі, які перебувають на території Одеського Муніципалітету і яким до 31 грудня 1943 р. виповниться 20 років, зобов'язані з'явитися до відповідних районних поліцейських дільниць у 10-денний термін після опублікування цього наказу для того, щоб їх внесли в підготовчі списки перепису, щоб вони могли записатися до «Трудового війська» відповідно до наказу Губернаторства Трансністрії № 80-942.

Ст. 2. Особи, які не з'являться на перепис у строк, передбачений у 1-й ст. цього наказу, будуть піддані Військово-Польовому Суду та каратися штрафом від 100 до 500 РККС і виправним тюремним ув'язненням від 15 днів до 6 місяців.

Ст. 3. Виконання цього наказу покладається на поліцейські та адміністративні органи зі складанням актів про направлення до суду на тих, хто ухилився.

...Дано в нашому кабінеті 23 листопада 1942 року. Міський Голова Г. Пинтя. Генеральний Секретар А. Костинеску».²⁴

Висновок. Судячи з усього, румуни збиралися поступово формувати з місцевої молоді щось середнє між Народною міліцією, комсомолом і «ОСОВІАХІМом», але в коричневих сорочках. Те, що ця витівка не вийшла, зрозуміло з того, що ми не знаходимо документів і спогадів про «Трудове військо». Хоча це й зрозуміло. Набір «молодих людей, які досягли 20 років» не міг бути проведений у достатній кількості, тому що фактично всі здорові чоловіки цього віку перебували на фронті, в полоні або вже загинули. Цей наказ був розрахований на тих хлопців, які тільки мали підрости. Однак тоді, у 1944 році, ті хлопці, які досягли призовного віку, пішли на фронт вже у складі радянських військ.

¹ О.В. Новосьолов, *Україна в політиці Румунії 1940-1942 рр.* [Ukraine in the politics of Romania 1940-1942], in «Вісник Прикарпатського університету: Історія», Івано-Франківськ, 2003, вип. VII, с. 107-113; О.В. Новосьолов, *Політика Румунії щодо українських земель у період диктатури І. Антонеску (1940-1944 рр.)* [Romania's policy towards Ukrainian lands during the dictatorship of I. Antonescu (1940-1944)], дис. канд. іст. наук: 07.00.02, Чернівці, 2008, 217 с.

² С. Сипко, *Особливості румунського окупаційного режиму в Трансністрії: ідеолого-культурологічний аспект* [Peculiarities of the Romanian occupation regime in Transnistria: ideological and cultural aspect], in «Вісник книжкової палати», 2001, № 1 (54), с. 32-34.

³ И.Я. Никульча, *Румынский оккупационный режим в Транснистрии (обзор источников)* [Romanian occupation regime in Transnistria (review of sources)], in «Записки історичного факультету», Одеський державний університет імені І.І. Мечникова, Одеса, Астропринт, 1997, вип. 5, с. 182-188.

⁴ О.В. Авдєєва, *Румунська окупація Трансністрії 1941-1944 рр.* [Romanian occupation of Transnistria 1941-1944], in «Проблеми історії Південного регіону України», Одеса, Астропринт, 2001, вип. 7, с. 166-171.

⁵ О.І. Кравець, *Трансністрія в окупаційній політиці Румунії на території України (1941-1944 рр.)* [Transnistria in the occupation policy of Romania on the territory of Ukraine (1941-1944)], Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2015, 176 с.

⁶ Т. Рендюк, *Румунська окупація України у 1941-1944 роках (за новітніми румунськими джерелами)* [The Romanian occupation of Ukraine in 1941-1944 (according to the latest Romanian sources)], in «Сторінки воєнної історії України», Київ, Інститут історії України, 2011, вип. 14, с. 194-202.

⁷ В. Щетніков, *Одеса під час фашистської окупації 16 жовтня 1941 – 10 квітня 1944 рр.* [Odessa during the fascist occupation of October 16, 1941 – April 10, 1944], in «Архіви окупації 1941-1944», т. 1, Київ, Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008, с. 823-833; І.В. Моторна, *Політика румунської адміністрації щодо етнічних груп на території Трансністрії (1941-1944 рр.)* [The policy of the Romanian administration regarding ethnic groups on the territory of Transnistria (1941-1944)], дис. канд. іст. наук., Одеса, 2016, 193 с.; Л. Біліченко, *Діяльність Одеського муніципалітету Трансністрії (1941-1944 рр.)* [Activities of the Odessa Municipality of Transnistria (1941-1944)], in «Старожитності Лукомор'я», 2020, № 2, с. 78-95; С.І. Катаррага, *Губернія Транснистрія в 1941-1944 гг.* [Province of Transnistria in 1941-1944], in «Вісник національного університету «Львівська Політехніка»: держава та армія», 2007, № 584, с. 150-154; О. Бабіч, *Структура та діяльність органів соціального забезпечення румунської окупаційної адміністрації в Одесі (1941-1944 рр.)* [The structure and activity of the social welfare bodies of the Romanian occupation administration in Odessa (1941-1944)], in «Старожитності Лукомор'я», 2021, № 6 (9), с. 64-74; О. Бабіч, *Зміни у чисельності населення Одеси у період окупації 1941-1944 рр.* [Changes in the population of Odessa during the period of occupation 1941-1944], in «Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: Історія», Чернівці:

Чернівецький університет, 2021, № 1, с. 99-109.

8 О.В. Будницький, *Одесса: жизнь в оккупации. 1941-1944* [Odessa: life under occupation. 1941-1944], Москва, РОССПЭН, 2013, 231 с.

9 Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu* [Romania with and without Antonescu], Iași, Moldova, 1991, 388 p.; Gh. Buzatu, *România și Razboiul Mondial din 1939-1945* [Romania and the World War from 1939-1945], Iași, Centru de istorie și civilizație Europene, 1995, 476 p.; R. Solovei, *Activitatea Guvernământului Transnistriei în domeniul social-economic și cultural (19 aug. – 29 ian. 1944)* [The activity of the Government of Transnistria in the social-economic and cultural field (19 Aug. – Jan. 1944)], Iași, 2004, 182 p.

¹⁰ Державний архів Одеської області (ДАОО), ф. Р-2242 Головна реєстратура губернаторства Транснїстрія. 1941-1944 рр., оп. 2, спр. 44, арк. 11.

¹¹ Одесская газета (Одеса), 1942, 3 березня.

¹² ДАОО, ф. 2294 Одеський відділ праці Дирекції Праці Губернаторства Транснїстрії, м. Одеса, оп. 1, спр. 1 Короткий огляд діяльності управління Праці м. Одеси від дня його організації по 1 липня 1943 р. і короткий інформаційний звіт за термін з 16 грудня 1941 по 15 грудня 1943 р, арк. 12.

¹³ Одесская газета (Одеса), 1941, 13 листопада.

¹⁴ ДАОО, ф. Р-2351, оп. 2, спр. 1, арк. 3.

¹⁵ Одесская газета (Одеса), 1942, 20 серпня.

¹⁶ ДАОО, ф. 2294, оп. 1, спр. 1, арк. 153.

¹⁷ Одесская газета (Одеса), 1942, 11 липня.

¹⁸ В.А. Смирнов, *Реквием XX века* [Requiem of the 20th century], в 5-ти ч., ч. 1, Одеса, Астропринт, 2009, с. 474.

¹⁹ Одесская газета (Одеса), 1942, 21 липня.

²⁰ ДАОО, ф. Р-2351, оп. 2, спр. 1, арк. 59.

²¹ ДАОО, ф. 2294, оп. 1, спр. 1, арк. 37.

²² Одесская газета (Одеса), 1942, 3 серпня.

²³ ДАОО, ф. Р-2351, оп. 2, спр. 1, арк. 23.

²⁴ Одесская газета (Одеса), 1942, 24 листопада.

References

1. Avdieieva O.V., Rumunska okupatsiia Transnistrii 1941-1944 rr. [Romanian occupation of Transnistria 1941-1944], in «Problemy istorii Pivdennoho rehionu Ukrainy», Odesa, Astroprynt, 2001, vyp. 7, s. 166-171.
2. Babich O., Struktura ta diialnist orhaniv sotsialnoho zabezpechennia rumunskoi okupatsiinoi administratsii v Odesi (1941-1944 rr.) [The structure and activity of the social welfare bodies of the Romanian occupation administration in Odesa (1941-1944)], in «Starozhytnosti Lukomor'ia», 2021, № 6 (9), s. 64-74.
3. Babich O., Zminy u chyselnosti naselennia Odesy u period okupatsii 1941-1944 rr. [Changes in the population of Odesa during the period of occupation 1941-1944], in «Naukovyi visnyk Chernivetskoho natsionalnoho universytetu imeni Yurii Fedkovycha: Istoriia», Chernivtsi: Chernivetskyi universytet, 2021, № 1, s. 99-109.
4. Bilichenko L., Diialnist Odeskoho munitsypalitetu Transnistrii (1941-1944 rr.) [Activities of the Odesa Municipality of Transnistria (1941-1944)], in «Starozhytnosti Lukomoria», 2020, № 2, s. 78-95.
5. Budnitskiy O.V., *Odessa: zhyzn v okkupatsii. 1941-1944* [Odessa: life under occupation. 1941-1944], Moskva, ROSSPEN, 2013, 231 s.
6. Buzatu Gh., *România cu și fără Antonescu* [Romania with and without Antonescu], Iași, Moldova, 1991, 388 p.
7. Buzatu Gh., *România și Razboiul Mondial din 1939-1945* [Romania and the World War from 1939-1945], Iași, Centru de istorie și civilizație Europene, 1995, 476 p.
8. ДАОО (Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti), f. R-2242 Holovna reiestratura hubernatorstva Transnistriia. 1941-1944 rr., op. 2, spr. 44, 313 ark.
9. ДАОО, f. R-2351, op. 2, spr. 1, 59 ark.
10. ДАОО, f. 2294 Odeskyi viddil pratsi Dyreksii Pratsi Hubernatorstva Transnistrii, m. Odesa, op. 1, spr. 1 Kоротkyi ohliad diialnosti upravlinnia Pratsi m. Odesy vid dnia yoho orhanizatsii po 1 lypnia 1943 r. i korotkyi informatsiinyi zvit za termin z 16 hrudnia 1941 po 15 hrudnia 1943 r, 153 ark.
11. Kravets O.I., *Transnistriia v okupatsiinii politytsi Rumunii na terytorii Ukrainy (1941-1944 rr.)* [Transnistria in the occupation policy of Romania on the territory of Ukraine (1941-1944)], Kyiv, Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, 2015, 176 s.
12. Motorna I.V., *Polityka rumunskoi administratsii shchodo etnichnykh hrup na terytorii Transnistrii (1941-1944 rr.)* [The policy of the Romanian administration regarding ethnic groups on the territory of Transnistria (1941-1944)], dys. kand. ist. nauk., Odesa, 2016, 193 s.

13. Novosolov O.V., Polityka Rumunii shchodo ukrainskykh zemel u period dyktatury I. Antonescu (1940-1944 rr.) [Romania's policy towards Ukrainian lands during the dictatorship of I. Antonescu (1940-1944)], dys. kand. ist. nauk: 07.00.02, Chernivtsi, 2008, 217 s.
14. Novosolov O.V., Ukraina v politytsi Rumunii 1940-1942 rr. [Ukraine in the politics of Romania 1940-1942], in «Visnyk Prykarpatskoho universytetu: Istoriia», Ivano-Frankivsk, 2003, vyp. VII, s. 107-113.
15. Rendiuk T., Rumunska okupatsiia Ukrainy u 1941-1944 rokakh (za novitnimy rumunskymy dzherelamy) [The Romanian occupation of Ukraine in 1941-1944 (according to the latest Romanian sources)], in «Storinky voiennoi istorii Ukrainy», Kyiv, Instytut istorii Ukrainy, 2011, vyp. 14, s. 194-202.
16. Shchetnikov V., Odesa pid chas fashystskoi okupatsii 16 zhovtnia 1941 – 10 kvitnia 1944 rr. [Odesa during the fascist occupation of October 16, 1941 – April 10, 1944], in «Arkhivy okupatsii 1941-1944», t. 1, Kyiv, Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2008, s. 823-833.
17. Smyrnov V.A., Rekviem XX veka [Requiem of the 20th century], v 5-ty ch., ch. 1, Odessa, Astroprynt, 2009, c. 474.
18. Solovei R., Activitatea Guvernamentului Transnistriei in domeniul social-economic și cultural (19 aug. – 29 ian. 1944) [The activity of the Government of Transnistria in the social-economic and cultural field (19 Aug. – Jan. 1944)], Iași, 2004, 182 p.
19. Sypko Ye., Osoblyvosti rumunskoho okupatsiinoho rezhymu v Transnistrii: ideoloho-kulturolohichniy aspekt [Peculiarities of the Romanian occupation regime in Transnistria: ideological and cultural aspect], in «Visnyk knyzhkovoi palaty», 2001, № 1 (54), s. 32-34.
20. Kataraha S.Y., Guberniya Transnistriya v 1941-1944 gg. [Province of Transnistria in 1941-1944], in «Visnyk natsionalnoho universytetu «Lvivska Politehnika»: derzhava ta armiia», 2007, № 584, s. 150-154.
21. Nikulcha Y.Ia., Rumynskiy okkupatsionnyi rezhym v Transnistrii (obzor istochnikov) [Romanian occupation regime in Transnistria (review of sources)], in «Zapysky istorychnoho fakultetu», Odeskyi derzhavnyi universytet imeni I.I. Mechnykova, Odessa, Astroprynt, 1997, vyp. 5, s. 182-188.
22. Odesskaia gazeta (Odessa), 1941, 13 lystopada.
23. Odesskaia gazeta (Odessa), 1942, 3 bereznia.
24. Odesskaia gazeta (Odessa), 1942, 11 lypnia.
25. Odesskaia gazeta (Odessa), 1942, 21 lypnia.
26. Odesskaia gazeta (Odessa), 1942, 3 serpnia.
27. Odesskaia gazeta (Odessa), 1942, 20 serpnia.
28. Odesskaia gazeta (Odessa), 1942, 24 lystopada.